

Tehnoredactare: Andreia E. Breaz

Colecția: *ACADEMICA*

Coordonator colecție: Prof. Univ. Dr. Mircea Popa

Descrierea CIP aparține Bibliotecii Naționale a României
ISBN 978-606-730-801-3

© Andrei Marga

Toate drepturile sunt rezervate.

Nicio parte din această lucrare nu poate fi reprodusă
fără acordul Editurii și al autorului.

Editura ECOU TRANSILVAN, Cluj-Napoca, 2021

Editor: Nadia Fărcaș

E-mail: office@edituraecou.ro

Telefon: 0745828755; 0364730441

www.edituraecou.ro

ANDREI MARGA

VIZIUNE ȘI ACȚIUNE

INTERVIURI

Editura Ecou Transilvan

Cluj-Napoca

2021

CUPRINS

<i>Prefață</i>	9
„Nevoia unui nou pragmatism”(Virgil Lazăr)	13
„Sensul immanent al științelor umane este în fond critica și iluminarea!” (Mihai Cetean, Marius Dragoman)	21
Repere (Marta Petreu).....	27
O evoluție (Horațiu Damian)	42
„E nevoie să elaborăm filosofia lumii pe care o trăim” (Ovidiu Pecican).....	55
„Semnul cel mai sigur al filosofării este că filosofia se pune chiar pe sine în cauză” (Florin Ardelean).....	68
Reflecții asupra premiului Herder (Marta Petreu).....	82
„Apăr ideea reconstrucției pragmatice a filosofiei” (Sorin Dobrotă).....	96
„Filosofia trebuie examinată mereu pe terenul altor discipline” (Teodor Vidam)	111
„Este datoria unui ministru să vină cu idei noi” (Karen Sebesi)	126
„Nu am vorbit de modele și nu cred că se poate lucra cu modele” (Sabina Fătu)	151

„Se repetă ceea ce Stendhal și Thomas Mann au acuzat:
aducerea celor mai slabi în roluri de ministru” (Romeo Couți).....163

„ICR are această misiune – să procure vizibilitate
și prestigiu culturii române” (Lavinia Betea) 185

„Unul din primii pași a fost să propun să se adopte
un concept de cultură capabil să cuprindă literatura,
artele, filosofia, teologia, dar și științele, inclusiv științele
tehnice. Desigur și moștenirea culturii populare”
(Irina Airinei Vasile).....206

„Trebuie să ne gândim, însă, și la participări continue,
de genul librăriilor românești amplasate în metropole culturale
și al asocierii de case de editură din România cu edituri
din alte țări” (Octavian Hoandă).....227

„Lumea devine un loc tot mai nesigur”(Mihaela Crăciun) 236

Despre elita intelectuală a României actuale
(Miruna Fântânescu).....252

„O urgență este acum elaborarea de viziuni filosofice
pe un sol pe care au intervenit globalizarea, digitalizarea,
trecerea la neuroștiințe – cel puțin acestea” (Ioan Pinte) 310

„Sper ca tema <fratelui>, atât de inspirat plasată într-o rugăciune,
să rodească pe orice termen” (Monica Tripon).....343

„Calibrul profesorilor decide din capul locului
valoarea unei universități” (Doru Tompea) 349

„Problema educației în România actuală este învățarea asiduă,
temeinică, sistematică, cu crearea unui autocontrol
al pregătirii” (Ina Stoica)..... 358

„Personal sunt pentru examene mai puține, dar fiabile.
În general, evaluările din societatea noastră au
lacune grave”(Laurențiu Mihail Mușoiu) 362

„Unii de la fața locului cred că dacă ei s-au descurcat
în felul lor, totul trebuie să rămână pe loc. Complet fals
și dăunător!” (Maximilian Menuț)..... 372

„Și astăzi România plătește scump prețul desincronizării
vieții ei intelectuale în raport cu dificultățile din propria
societate și cu înoirile ce se petrec în lume” (Any Bradea) 391

Structura și volumele personale ale operei 403

Autorul 408

„Nevoia unui nou pragmatism”

Nu de mult v-ați întors din Statele Unite ale Americii. Care a fost motivul deplasării Dvs.?

Andrei Marga: Deplasarea și stagiul meu au fost legate de câștigarea unui concurs internațional pentru cercetări avansate organizat de Woodrow Wilson International Center for Scholars, din Washington. Acest prestigios centru organizează anual astfel de concursuri. În 1991 au concurat 758 de specialiști din diverse țări, pentru 38 de locuri. M-am bucurat foarte mult că m-am putut număra printre cei selectați. Firește, selecția s-a făcut plecând de la lucrările publicate anterior de candidați, valoarea proiectului de cercetare și recomandările unor specialiști cu prestigiu profesional recunoscut, din țara candidatului și mai ales din alte țări, de către o comisie compusă din specialiști americani. Cercetarea mea s-a axat pe Receptarea est-europeană a pragmatismului, un studiu istorico-filosofic care este parte a unei lucrări mai ample pe care o pregătesc, *Reconstrucția pragmatică a filosofiei*, care sper să fie terminată în acest an. Proiectul este în curs de publicare într-o revistă din Washington, astfel încât nu intru

în detalii acum. Vreau numai să subliniez că nu este vorba doar de o cercetare din sfera istoriei ideilor, oricât de fascinant rămâne acest domeniu, ci de o cercetare în intenție sistematică. Efectiv, este vorba de a duce cu un pas înainte reflecția din *Raționalitate, comunicare, argumentare* (1991). În acest volum reflecția în jurul a ceea ce este rațional a mers până în pragul de pe care se deschide și devine necesară o fundamentare, care nu poate fi – din cele mai multe și mai puternice considerente și cu cele mai solide argumente – decât una pragmatică.

Dar simpla pronunțare a cuvântului “pragmatic” trezește, și la noi, ca și, de altfel, pe o suprafață destul de mare a culturii europene, suspiciuni. Pragmatismul este înconjurat de neînțelegeri, explicabile la noi și în această parte a Europei, chiar în vestul european, prin împrejurări ce țin de istoria ideilor, dar și de istoria politică. Cercetarea mea a căutat să identifice unde, când, cum și de ce s-au produs anumite judecăți și mai ales o mulțime de prejudecăți în privința pragmatismului ca filosofie și să argumenteze apoi ideea unei reconstrucții pragmatice a filosofiei. Am studiat în bibliotecile noastre și am reconstituit receptarea românească a pragmatismului, am reconstituit apoi liniile principale ale receptării pragmatismului în Răsăritul european (Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, Iugoslavia) și, în cele din urmă, preluările europene reprezentative (germane și franceze, mai ales) care au marcat, evident, receptarea est-europeană. Odată dislocate, prejudecățile desigur, reunesc în lucrarea mea argumente sistematice pentru formula filosofică a unui pragmatism critic, singura, după părerea mea, care poate integra filosofic, coerent și

sistematic, experiențe care altfel tind să intre în divergență în imaginea filosofică de azi: precum științele, arta, conducerea etc., fără să recadă într-o veche metafizică, mai mult sau mai puțin conștient. O formulă, pe de altă parte, care ar putea oferi, după părerea mea, o soluție alternativă, filosofică, în mediul căutărilor febrile, adesea stângace, din țările Răsăritului european, în care intelectualitatea, ieșită din carcasa dominației dogmatice, ce revine filosofic vorbind, în cele din urmă, la generalizările lui Hegel, se aruncă cu totul necritic în brațele naționalismului demagogic, ce revine, la rândul ei, la un Herder degradat.

Ca bursier al unor importante universități germane, ați avut ocazia unei bune cunoașteri a vieții academice. Ce ne puteți spune despre specificul universității americane vis-à-vis de cea germană?

Andrei Marga: Stagiul meu fiind la un centru de cercetări, nu pot spune că sunt un cunoscător complet al vieții universitare americane, în afara unor lecturi sau discuții despre ea sau a unor ocazionale dezbateri înăuntrul vreunei universități din capitala americană. Mulți dintre colegii mei la Woodrow Wilson Center erau însă profesori americani. Din câte știu, acest centru este, alături de National Endowment for Humanities și alte câteva instituții consacrate cercetărilor social-umane, în topul acestor instituții în America. Oricum, experiența mea, evident restrânsă, îmi dă mai curând sentimentul similitudinilor dintre universitățile americane și cele germane, cel puțin în profilul social-uman. Și într-un caz și în celălalt este exemplară distanțarea de desueta și infructuoasa izolare a teoriilor de problemele de viață ale oamenilor și, se știe prea bine, de paradigma modernizării. Modernitatea și moderni-

zarea sunt asumate frontal ca o chestiune crucială a vieții oamenilor. Apoi, și într-un caz și în celălalt este de remarcat profesionalismul, efortul foarte bine organizat de elaborare de teorii chiar și pe zone de probleme mișcătoare, aparent rebele la aducerea sub cupola unei perspective teoretice. Mai departe, și într-un caz și în celălalt este impunătoare atmosfera de libertate, căutare incoruptibilă și cooperativă a soluțiilor mai bune. Sănătoasa deviză a raționalismului critic – eu știu că pot să greșesc, tu poți să ai dreptate, dar împreună va trebui să găsim adevărul – este constitutivă vieții științifice. În fine, este impresionantă organizarea și dotarea cercetării în așa fel încât performanța de cunoaștere să fie cât mai mult probabilă, în condițiile unui efort dat.

În cadrul Institutului de Studiere a Modernității al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj, pe care l-ați înființat, ați susținut recent o foarte apreciată comunicare despre receptarea europeană a Americii. Care ar fi elementele mai semnificative ale receptării românești a experienței americane?

Andrei Marga: Am ținut în cadrul Cursurilor de vară ale universității noastre, din 1991, o conferință despre Receptarea românească a pragmatismului, care va fi publicată în curând. De aceea rezum doar câteva observații. Se știe, pragmatismul a ridicat pretenția ca ideile să aibă relevanță pe planul consecințelor practice. „Maxima pragmatică” a lui Peirce, cu care începe istoria pragmatismului, nu spune altceva decât că semnificația conceptelor rezidă în repercusiunile lor practice, conceptibile, în experiența umană a lumii. Curând după formularea ei, maxima s-a dovedit a fi mult mai mult decât

un procedeu de clarificare a semnificației termenilor și prepozițiilor, și anume o bază fecundă pentru o nouă viziune asupra cunoașterii valorilor în general. Ea nu se confundă, în nici un caz, cu utilitarismul subiectivist, cum s-a crezut adesea, mai cu seamă plecând de la câteva lucrări ale lui William James. Or, și în cultura noastră au fost formulate nu o dată rezerve drastice vis-à-vis de pragmatism, pornindu-se în prealabil de la confundarea lui ilicită cu un soi de utilitarism străin de orice angajare morală, obsedat numai de succes în acțiunea individului, aici și acum, necondiționat. Uneori americanismul însuși a fost redus la pragmatism, confundat cu acest utilitarism, astfel încât judecata tindea să cuprindă toți acești termeni. Așa stau lucrurile, de pildă, la Virgil Bărbat, un intelectual altfel cu o bună formație culturală modernă. În cartea *Imperialismul american. Doctrina lui Monroe* (1920) el vedea în americanism o putere care minează „caracterul național al continentului nostru”. Uimitor este că Virgil Bărbat dă această caracterizare tocmai atunci când Statele Unite propuneau Europei faimosul plan al președintelui Woodrow Wilson de organizare statală în funcție de criterii naționale. Singura explicație a opticii eminentului sociolog clujean este fidelitatea sa față de viziunea herderiană, un herderism ce începuse de mult să se degradeze, desigur. Dar, fapt semnificativ, același Virgil Bărbat a publicat opt ani mai târziu volumul *Dinamism cultural* (1928), rezultat, între altele, și al unei călătorii în America, volum în care autorul întoarce complet foaia: raționalitatea pragmatică a Americii este dată ca un exemplu de urmat. În excelenta carte *Homo americanus* (1933), Petru Comarnescu avea însă să pună accentul potrivit.

Este o prejudecată a europenilor – arată el – ideea că pragmatismul ar fi lipsit de interes pentru viața spirituală, și proba cea mai la îndemână este idealismul umanist al programului Woodrow Wilson, ca și al intelectualilor americani care l-au urmat. Pragmatismului îi lipsește conștiința tragică a vieții, dar aceasta este o chestiune de viziune filosofică, și nu o lacună a acestei filosofii!

Am evocat reperele de mai sus deoarece ele încadrează oarecum diversele raportări la pragmatism din cultura noastră. În primele două decenii interesul pentru această filosofie pare să fi fost răspândit dincolo de elita intelectuală (la Galați se organiza un simpozion cu conferințe despre pragmatism în 1911, la Caracal se publica, în traducere, un fragment din scrierile lui James etc.).

Traducerile au rămas însă, chiar astăzi, prea puține, fie și la o comparație cu Polonia, Cehoslovacia. Câte au fost, s-au datorat mai ales pedagogilor. De altfel, mai mult decât filosofii, pedagogii perioadei interbelice au atras atenția asupra pragmatismului. Dintre filosofi, Rădulescu-Motru, Constantin Tatu, Nicolae Bagdasar au reprezentat mai comprehensiv pragmatismul. Blaga și D.D. Roșca îl caracterizează mai mult negativ, confundându-l, în prealabil, cu utilitarismul. Eugeniu Sperantia, cu *Apriorismul pragmatic* (și studii ulterioare), apoi Petru Comarnescu, cu *Kalokagathon* (1946), au încercat să construiască viziuni filosofice pe baze îndatorate pragmatismului.

Fiindcă am amintit mai înainte împrejurarea că herderismul, fie și degradat, a ajuns să împiedice receptarea nedistorsionată a pragmatismului, și la noi, și în alte țări din partea

Europei în care ne aflăm, aș face o subliniere în plus. Anume, că alternativa la herderismul degradat nu este astăzi kantismul, căci, așa cum arată experiența recentă a zonei, un universalism care ar ignora povara foarte concretă a particularităților națiunilor ar fi nu numai utopic în aspirațiile lui, dar și generator de convulsii.

Nici universalismul care socotește nerelevante aceste particularități și caută să le înăbușe prin măsuri autoritare, nici naționalismul nu sunt soluții. Se conturează însă o posibilitate alternativă, constând într-o unitate polifonică a Europei, întemeiată pe drepturi universale și fundamentale ale omului și comunicare neîngrădită. Într-o astfel de unitate, particularitățile națiunilor, în loc să fie un scop în sine și un obiect al demagogiei patriotarde, pot redeveni ceea ce au fost în orizontul autenticului Herder – un temei și un imbold pentru o mai bună lucrare, rezolvând probleme, în serviciul propriu și al umanității. Înăuntrul ei capătă importanță o concepție asupra omului și lumii orientată spre rezolvări de probleme prin pași preciși în lumea trăită a vieții umane – o concepție pragmatistă. Departe de a periclita „caracterul național al continentului nostru”, cum credea Virgil Bărbat, pragmatismul ca filosofie poate oferi cadrul unei afirmări a particularităților, inclusiv etnice, cu adevărat consonantă cu coordonatele unei Europe reconciliate și unite.

Se poate vorbi de o dominantă a gândirii filosofice recente? Ar fi ea potrivită ca punct al conjuncției dintre filosofia europeană și cea americană?